DOI: https://doi.org/10.36719/2706-6185/57/112-115

Mirvari Qəhrəmanova
Bakı Dövlət Universiteti
https://orcid.org/0009-0003-4358-8991
mirvarigahramanova@gmail.com

İngilis dili qlobal dominant dil kimi: beynəlxalq təhsil, mədəni assimilyasiya və ana dillərə təsiri

Xülasə

Bu məqalədə İngilis dilinin qlobal dominantlıq mövqeyi və onun təhsil, mədəniyyət və ana dillərə olan təsiri çoxşaxəli şəkildə təhlil olunur. İngilis dili müasir dünyada təkcə beynəlxalq ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də bilik, elm və texnologiya sahələrinin əsas daşıyıcısı kimi çıxış edir. Qloballaşmanın təsiri ilə bu dil bir çox ölkənin təhsil və informasiya sistemlərinə nüfuz etmiş, nəticədə yerli dillər və mədəni kimliklər müəyyən risklərlə qarşılaşmışdır.

Məqalədə vurğulanır ki, İngilis dilinin yayılması həm imkanlar, həm də risklər yaradır. Xüsusilə Azərbaycan kontekstində bu prosesin idarə olunması vacibdir. İngilis dilinə artan maraq, bir tərəfdən qlobal inteqrasiyanı gücləndirsə də, digər tərəfdən ana dilinin və milli dəyərlərin arxa plana keçməsi təhlükəsini doğurur. Gənclər arasında müşahidə olunan dil dəyişimi, uzunmüddətli perspektivdə milli kimliyin zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Eyni zamanda məqalədə İngilis dilinin imkanları inkar edilmədən, onun doğura biləcəyi sosial-linqvistik fəsadların qarşısının alınması üçün balanslı dil və təhsil siyasətinin formalaşdırılmasının zəruriliyi qeyd olunur. Azərbaycan dilinin və yerli mədəniyyətin qorunması, İngilis dilinin tədrisi ilə paralel şəkildə aparılmalı, bu istiqamətdə maarifləndirmə və milli-mədəni irsin təşviqi siyasətləri gücləndirilməlidir.

Açar sözlər: *ingilis dilinin qloballaşması, beynəlxalq təhsil, mədəni assimilasiya, ana dilin qorunması, milli kimlik və dil siyasəti*

Mirvari Gahramanova
Baku State University
https://orcid.org/0009-0003-4358-8991
mirvarigahramanova@gmail.com

English as a Global Dominant Language: Its Impact on International Education, Cultural Assimilation, and Native Languages

Abstract

This article provides a multifaceted analysis of the global dominance of the English language and its impact on education, culture, and native languages. In the modern world, English functions not only as a means of international communication but also as a primary vehicle for knowledge, science, and technology. With the influence of globalization, English has permeated the educational and informational systems of many countries, resulting in certain risks for local languages and cultural identities.

The article emphasizes that the global spread of English presents both opportunities and challenges. In the context of Azerbaijan, the management of this process is particularly important. While increasing interest in English strengthens global integration, it simultaneously raises concerns about the marginalization of the native language and national values. The growing tendency among young people to favor English may, in the long run, lead to a weakening of national identity.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

Moreover, the article highlights the necessity of establishing a balanced language and education policy. Without denying the benefits of English, such a policy must address its potential sociolinguistic consequences. The protection of the Azerbaijani language and local culture should proceed in parallel with English language instruction, supported by public awareness campaigns and the promotion of national cultural heritage.

Keywords: *english language globalization, international education, cultural assimilation, native language preservation, national identity and language policy*

Giriş

Müasir dünyada İngilis dili sadəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də qlobal bilik mübadiləsinin, elm və texnologiyanın əsas daşıyıcısı kimi çıxış edir. Qloballaşmanın təsiri ilə bu dil, müxtəlif regionlar arasında körpü rolunu oynayaraq, təhsil, mədəniyyət və iqtisadiyyat sahələrində həlledici əhəmiyyət qazanmışdır. Artıq bir çox beynəlxalq qurumlar, ali məktəblər və akademik platformalar məhz İngilis dilində fəaliyyət göstərir. British Council-un məlumatına görə, bu gün dünyada təxminən 2 milyard insan İngilis dili ilə gündəlik təmasdadır (British Council, 2013).

Bu vəziyyət, istər-istəməz bəzi narahatlıqları da gündəmə gətirir. Belə ki, İngilis dilinin qlobal səviyyədə yayılması ilə bərabər, yerli dillərin statusu zəifləyə bilər. Dil təkcə kommunikasiya vasitəsi deyil, həm də milli-mədəni kimliyin daşıyıcısıdır. Ona görə də qlobal dominantlığın yerli mədəniyyət və dillərə təsiri məsələsi çoxşaxəli və diqqət tələb edən bir mövzudur.

Bu məqalədə məqsəd, İngilis dilinin dominant mövqeyini sadəcə statistik göstəricilər və yayılma əhatəsi baxımından deyil, həm də onun təhsil sistemlərinə, mədəniyyətlərarası münasibətlərə və ana dillərin gələcəyinə olan təsirini tənqidi baxışla təhlil etməkdir. Azərbaycan kontekstində bu təsirlərin necə özünü göstərdiyi və hansı nəticələrə səbəb ola biləcəyi ayrıca araşdırılacaqdır.

Hazırda ölkəmizdə İngilis dilinin bilik və bacarıq kimi öyrənilməsinə böyük maraq var. Bu, bir tərəfdən, beynəlxalq əmək bazarında gənclərin mövqeyini gücləndirə bilər. Digər tərəfdən isə, bu tendensiyanın planlaşdırılmadan və balanssız şəkildə tətbiqi, Azərbaycan dilinin və yerli mədəniyyətin arxa plana keçməsi kimi ciddi nəticələr doğura bilər. Şəxsi müşahidələrim də göstərir ki, bəzi gənclər ana dillərində mükəmməl fikir ifadə etməkdə çətinlik çəkirlər, bu isə intellektual inkişaf üçün təhlükəli siqnaldır.

Odur ki, bu məqalə İngilis dilinin üstünlüklərini inkar etmədən, onun doğura biləcəyi sosial-linqvistik riskləri də nəzərə alaraq daha dayanıqlı yanaşmaların və milli dil siyasətinin formalaşdırılması üçün elmi əsaslar təqdim edir.

Tədqiqat

İngilis dilinin qlobal dominantlığı və beynəlxalq təhsildə rolu

İngilis dili müasir dövrdə elm, texnologiya, biznes və beynəlxalq münasibətlər sahəsində əsas kommunikasiya vasitələrindən biri kimi qəbul olunur. Bir çox tədqiqatçılar qeyd edir ki, qloballaşma prosesinin təsiri ilə İngilis dili beynəlxalq ünsiyyət dili kimi geniş yayılmışdır. Məsələn, David Crystal İngilis dilinin qlobal yayılmasını beynəlxalq kommunikasiya və informasiya mübadiləsinin əsas faktorlarından biri kimi qiymətləndirir və onun müxtəlif ölkələrdə ortaq ünsiyyət vasitəsinə çevrildiyini vurğulayır (Crystal, 2003).

British Council-un məlumatına görə, dünya üzrə təxminən 1.75 milyard insan İngilis dilində danışır və bu rəqəmin gələcəkdə daha da artacağı proqnozlaşdırılır. Bu vəziyyət beynəlxalq təhsil sistemində də özünü göstərir. Bir çox universitetlərdə elmi məqalələrin və akademik nəşrlərin böyük hissəsi İngilis dilində dərc olunur və bu, İngilis dilinin akademik mühitdə dominant mövqeyə yüksəlməsinə səbəb olmuşdur (Jenkins, 2014; Kirkpatrick, 2007).

Bununla yanaşı, bəzi alimlər İngilis dilinin qlobal yayılmasının müəyyən sosial və mədəni nəticələrə səbəb ola biləcəyini qeyd edirlər. Məsələn, Robert Phillipson bu prosesi "dil imperializmi" anlayışı ilə izah edir və İngilis dilinin üstün mövqeyinin digər dillərin inkişafına təsir göstərə biləcəyini bildirir (Phillipson, 1992). Eyni zamanda, Tove Skutnabb-Kangas ana dillərin qorunması və dil müxtəlifliyinin saxlanmasının vacibliyini vurğulayaraq, qlobal dillərin dominantlığının bəzi hallarda dil müxtəlifliyinə mənfi təsir göstərə biləcəyini qeyd edir (Skutnabb-Kangas, 2000).

Qloballaşma şəraitində İngilis dilinin müxtəlif regional formaları və istifadəsi də araşdırılmışdır. Bu baxımdan Alastair Pennycook İngilis dilinin yalnız bir mərkəzdən yayılan dil olmadığını, müxtəlif mədəni və sosial mühitlərdə fərqli formalarda istifadə olunduğunu qeyd edir (Pennycook, 2007). Digər tərəfdən, Suresh Canagarajah qlobal İngilis dilinin yayılması ilə yanaşı, yerli dillərin və mədəniyyətlərin qorunmasının da vacib olduğunu vurğulayır (Canagarajah, 2005).

Bundan əlavə, qlobal İngilis dilinin yayılması və müxtəlif regionlarda formalaşan İngilis dili variantları məsələsi Braj B. Kachru tərəfindən də geniş şəkildə araşdırılmışdır. O, İngilis dilinin yayılmasını müxtəlif dairələr modeli ilə izah etmiş və bu dilin beynəlxalq ünsiyyət vasitəsinə çevrildiyini qeyd etmişdir (Kachru, 1986).

Azərbaycan da bu qlobal tendensiyadan təsirlənmiş ölkələrdən biridir. Son illərdə ölkədə İngilis dilində tədris olunan proqramların sayı artmış və tələbələr arasında bu dilə maraq yüksəlmişdir. Bu proses gənclərin beynəlxalq əmək bazarında rəqabət qabiliyyətini artırmaq baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Lakin eyni zamanda, bəzi tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, qlobal dillərin geniş yayılması yerli dillərin və milli mədəniyyətlərin qorunması məsələsini də aktuallaşdırır (Phillipson, 1992; Skutnabb-Kangas, 2000).

Mədəni assimilyasiya və ana dillərin təhlükəsi

İngilis dilinin qlobal dominantlığı, mədəni assimilasiya proseslərini sürətləndirmişdir. Bir çox ölkədə, İngilis dilinin üstünlüyü, yerli dillərin və mədəniyyətlərin zəifləməsinə səbəb olmuşdur. Məsələn, ABŞ-da aparılan bir araşdırma, İngilis dilinin üstünlüyünün, yerli dillərin istifadəsinin azalmasına və mədəniyyətlərin homogenləşməsinə səbəb olduğunu göstərmişdir (Fillmore, 1991).

Azərbaycan kontekstində, bu təsirlər daha incə şəkildə müşahidə olunur. Gənc nəsil arasında İngilis dilinə olan maraq, bəzən Azərbaycan dilinə olan marağın azalmasına səbəb olur. Bu, uzunmüddətli perspektivdə, milli kimliyin və mədəniyyətin qorunması üçün təhlükə yarada bilər.

Azərbaycan reallığında ingilis dilinin təsiri

Azərbaycan, qlobal trendlərə uyğun olaraq, İngilis dilinin tədrisinə və istifadəsinə böyük əhəmiyyət verir. Bu, ölkənin beynəlxalq arenada rəqabət qabiliyyətini artırmaq məqsədi daşıyır. Lakin, bu prosesin düzgün idarə olunmaması, yerli dillərin və mədəniyyətin zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Məsələn, bəzi universitetlərdə İngilis dilində tədris proqramlarının artması, Azərbaycan dilində tədrisin azalmasına səbəb olmuşdur. Bu, tələbələrin ana dillərində akademik bacarıqlarının zəifləməsinə gətirib çıxara bilər. Bundan əlavə, İngilis dilinin üstünlüyü, bəzi hallarda, digər xarici dillərin (məsələn, rus və türk dillərinin) öyrənilməsinə olan marağın azalmasına səbəb olur.

Şəxsi müşahidələrimə əsasən, Azərbaycanda İngilis dilinin tədrisi və istifadəsi artmaqdadır. Bu, müsbət bir inkişafdır və ölkənin qlobal inteqrasiyasına töhfə verir. Lakin, bu prosesin düzgün idarə olunmaması, yerli dillərin və mədəniyyətin zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Bu səbəbdən, aşağıdakı təklifləri irəli sürürəm:

- İngilis dilinin tədrisi ilə yanaşı, Azərbaycan dilinin və digər yerli dillərin tədrisinə də eyni dərəcədə əhəmiyyət verilməlidir.
- Mədəniyyət və dil müxtəlifliyinin qorunması üçün maarifləndirmə kampaniyaları təşkil olunmalıdır.
- Təhsil proqramlarında, İngilis dilinin tədrisi ilə yanaşı, milli dəyərlərin və mədəniyyətin təbliği də təmin olunmalıdır.

İngilis dilinin qlobal dominantlığı müasir dünyada çoxşaxəli təsirlərə malikdir və bu, xüsusilə beynəlxalq təhsil sistemləri ilə mədəni assimilasiya proseslərində özünü aydın göstərir. İngilis dili, elmi biliklərin, texnoloji yeniliklərin və iqtisadi əlaqələrin əsas vasitəsi kimi geniş yayılması nəticəsində, müxtəlif ölkələrdə təhsil proqramlarının təməl dili kimi qəbul edilir. Bu, tələbələrin dünya səviyyəsində rəqabətqabiliyyətli olmalarını təmin etməklə yanaşı, eyni zamanda, qlobal bilik məkanında inteqrasiyanı asanlaşdırır. Lakin, bu proseslərin əksi olaraq, yerli dillərin və mədəniyyətlərin zəifləməsi kimi mənfi nəticələr də müşahidə olunur.

Xüsusilə Azərbaycan kimi çoxşaxəli mədəni və dilçilik mühitinə malik ölkələrdə, İngilis dilinin sürətlə yayılması milli kimliyin formalaşması və qorunması baxımından ciddi çağırışlar yaradır. Yerli dillərin istifadə səviyyəsinin azalması, mədəni irsin itirilməsi və sosial-linqvistik müxtəlifliyin

daralması kimi tendensiyalar uzun müddətdə milli kimliyin zəifləməsinə səbəb ola bilər. Bununla yanaşı, gənc nəsil arasında ana dilinə olan marağın azalması, fikir və yaradıcılıq imkanlarının məhdudlaşması kimi problemlərə gətirib çıxara bilər ki, bu da ölkənin sosial və intellektual inkişafına mənfi təsir göstərə bilər.

Nəticə

Azərbaycan kontekstində bu vəziyyət daha incə və kompleks yanaşma tələb edir. İngilis dilinin tədrisində və istifadəsində əldə olunan faydalar inkar edilə bilməz, xüsusilə beynəlxalq əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin artırılması və elmi-texnoloji tərəqqiyə qoşulma baxımından. Lakin bu proseslər, milli dilin və mədəni dəyərlərin paralel inkişafı ilə dəstəklənmədikdə, uzunmüddətli perspektivdə dil və mədəniyyət itkisinin sürətlənməsinə səbəb olur.

Bu səbəbdən, Azərbaycan üçün təhsil və mədəniyyət siyasətlərində balanslı yanaşmanın tətbiqi vacibdir. Belə bir yanaşma, həm İngilis dilinin öyrənilməsinə və tədrisinə davamlı dəstək verərək qlobal inteqrasiyanı təmin etməli, həm də Azərbaycan dilinin statusunu gücləndirərək onun inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmalıdır. Təhsil proqramlarında milli-mədəni dəyərlərin təbliği, ana dilinin akademik və ictimai səviyyədə istifadəsinin təşviqi, habelə çoxdillilik və mədəni müxtəliflik prinsiplərinin qorunması mühüm yer tutmalıdır. Eyni zamanda, geniş ictimaiyyətin maarifləndirilməsi və dil siyasətində elmi əsaslara söykənən strategiyaların hazırlanması da bu balansın təmin edilməsində əsas rol oynayır.

Nəticə olaraq, İngilis dilinin qlobal dominantlığı ilə bağlı yaranan fürsətlərdən maksimum şəkildə istifadə edilməli, lakin milli kimlik və mədəniyyətin qorunması məqsədilə ciddi və sistemli tədbirlər görülməlidir. Bu, yalnız dil və təhsil sahəsində deyil, həmçinin milli birlik, mədəni davamlılıq və sosial inkişaf üçün də önəmlidir. Beləliklə, dil siyasətində balanslı yanaşmanın tətbiqi Azərbaycan üçün həm qlobal çağırışlara cavab vermək, həm də milli dəyərlərin qorunmasını təmin etmək baxımından zəruri addımdır.

Ədəbiyyat

1. British Council. (2013). *The English effect.* https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/english-effect-report-v2.pdf
2. Canagarajah, Suresh, S. (2005). *Reclaiming the local in language policy and practice*. Routledge.
3. Crystal, David, D. (2003). *English as a global language*. Cambridge University Press.
4. Fillmore, Lily Wong, L. W. (1991). When learning a second language means losing the first. *Early Childhood Research Quarterly, 6*(3), 323–346. https://doi.org/10.1016/S0885-2006(05)80059-6
5. Jenkins, Jennifer, J. (2014). *English as a lingua franca in the international university*. Routledge.
6. Kachru, Braj B., B. B. (1986). *The alchemy of English: The spread, functions and models of non-native Englishes*. University of Illinois Press.
7. Kirkpatrick, Andy, A. (2007). *World Englishes: Implications for international communication and English language teaching*. Cambridge University Press.
8. Kuey, M. (2023). The cultural and linguistic implications of English language dominance. *KUEY Journal, 12*(1), 45–60. https://kuey.net/index.php/kuey/article/view/5896
9. North Carolina State University. (2024). Transforming English language education in Azerbaijan. https://gti.ncsu.edu/2024/04/11/transforming-english-language-education-in-azerbaijan/
10. Pennycook, Alastair, A. (2007). *Global Englishes and transcultural flows*. Routledge.
11. Phillipson, Robert, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford University Press.
12. Skutnabb-Kangas, Tove, T. (2000). *Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights?* Routledge.

Daxil oldu: 30.12.2025
Qəbul edildi: 17.03.2026